

PB-PP
BELGIE(N)-BELGIQUE

NAJAARSPROGRAMMA 2019

VORMING OVER LEVENSBESCHOUWING & SAMENLEVING

WAT IS MOTIEF?

Motief is een vormingsinstelling, gespecialiseerd in het thema **'levensbeschouwing in de samenleving'**, erkend door het Ministerie van Cultuur. Motief is een autonome vormingsinstelling die zich vrij en onafhankelijk van religieuze instituten en geloofsgemeenschappen in onze samenleving beweegt, maar er niettemin mee in dialoog treedt. Motief buigt zich onder andere over de volgende vragen:

- *Hoe gaan we om met verschil in in onze superdiverse omgeving?*
- *Welke rol spelen onze eigen overtuigingen en die van anderen?*
- *Hoe komen we tot een 'nieuw wij'?*

Rond deze vragen heeft Motief een breed aanbod voor volwassenen: vormingen, advies, publicaties en een bibliotheek.

HOE DEZE BROCHURE GEBRUIKEN?

Ons najaarsaanbod is onderverdeeld in 3 thema's, per thema alfabetisch gerangschikt.

I. Maatschappij en actualiteit	6
II. Eén levensbeschouwing onder de loep	8
III. Bijbelse leerhuizen	9
Overzichtstabel najaar	4
Motief in Gesprek	16
Weg-Wijzer	18
Vorming op Maat	21
Publicaties	24
Praktische informatie en prijzen	27

VASTE MEDEWERKERS

■ **Elke Vandeperre,**
coördinator

■ **Eva Vergaelen,**
educatieve medewerker

■ **Leila Clement,**
educatieve medewerker

■ **Lieve D'haese,**
educatieve medewerker

■ **Zahide Sandal,**
administratieve medewerker

■ **Annabel Parmentier,**
beleidsmedewerker

RAAD VAN BESTUUR

- **Willy Duchatelet**
- **Mieke Mariën**
- **Jelle Roelants**
- **Jan Soetewey**
- **Jan Vanderputte**
- **Elke Vandeperre**
- **Annick Zwaan**

BIBLIOTHEEK

■ **Linda Sannen**

vzw Motief
Belgradestraat 80
2800 Mechelen

Tel.: 015/200.301
Email: info@motief.org
Website: www.motief.org

EXPEDITIE MOTIEF

Wellicht bent u nu volop bezig uw valiezen in te pakken voor uw nakende reis of moet u nog een bestemming kiezen, misschien zelfs nog knopen doorhakken omtrent de beste 'match' qua reisgezelschap. Misschien bent u minutieus wandel- of fietsroutes aan het uitstippelen, of tracht u nog snel hippe activiteiten te verzinnen om puberende gezinsleden deze zomer enigszins tevreden te houden (of hen op z'n minst van achter het computerscherm los te weken). Vakantie nemen kan een bijzonder stresserende bezigheid zijn als u niet oplet. Voor u het beseft, hebt u meteen na uw vakantie opnieuw verlof nodig om te bekomen van al dat gezocht naar de mooiste panoramische uitzichten, niet-te-missen culturele bezienswaardigheden en unieke maar tegelijk ecologisch verantwoorde logeeradresjes. Om nog maar te zwijgen van de financiële implicaties van al die zomerse dromen en keuzes.

Onze manier van vakantie nemen is eigenlijk zelden een 'staken' van onze doordeweekse (professionele) drukte. Het lijkt eerder een vrijwillige voortzetting ervan, weliswaar met andere 'collega's' en in informelere kledij. De obsessie voor het behalen van 'targets' gaat gewoon door, ook met zonnebril op – tot in het detail geplande acties moeten snel en efficiënt naar het vooraf vastgelegde doel leiden: in dit geval 'instant geluk' of 'genot' of 'ontspanning'. De resultaten kunnen naar de buitenwereld weliswaar als successtory's gepresenteerd worden via Facebook en Instagram, maar de verhoopte verzadiging blijft meestal uit. Welke bestemming we ook kiezen, het vliegtuig helpt ons zelden om uit vastgeroeste patronen te stappen. Dezelfde horizonten dreigen ons overal te achtervolgen. En binnen de kortste keren lijkt de reisgids angstaanjagend

hard op onze directe leidinggevende.

Hoe raken we hier in godsnaam wég? Zou er geen reisbureau bestaan dat ons kan ontslaan van al die vakantiestress en 'bestemmingsdwang', dacht ik een tijdje geleden. Zo'n beetje het concept van Wim Lybaerts Columbus waarbij je gewoon thuis opgepikt wordt door een op wielen rijdend huis, zonder enig reisplan. Je draait uit de sjeikenbak een land, maar niet met de ambitie om ter plekke te geraken – gewoon als richtingwijzer. Je rijdt vervolgens 'op de wilden boef' smalle dorpsstraatjes en onverharde bosweggetjes in en ontdekt wat er achter elke bocht aan leven, landschappen en verhalen voor het oprapen ligt.

Hoe heerlijk bevrijdend de ervaring dat je even nergens hoeft te geraken om kwaliteit van leven te vinden... en hoe

ongemeen boeiend kan het zijn om je samen te verwonderen met iemand die je van haar noch pluim kent.

Misschien is dat in essentie wel een beetje de ambitie van Motief. Om zo'n soort reisbureau te mogen zijn: de meest diverse mensen oppikken op de plek waar ze leven, ze samen een reisrichting laten kiezen en dan vertrekken om aandachtig met mekaar onderweg te zijn. Laten gebeuren wat er gebeurt als mensen hun grote vragen en kleine geschiedenissen met elkaar delen. Zien wat er bloeit aan perspectieven en verlangens en praktijken wanneer je consequent snelwegen vermijdt. Op het spoor komen wat er aan 'goed leven' op te rapen valt in zo'n nieuw 'wij' en ongepland hier en nu.

Elke Vandeperre
Coördinator vzw Motief

OVERZICHTSTABEL

Cursus	Plaats	Omvang
Bijbelvierdaagse 2019 met het Bijbelse boek Tobit	Brussel	4 dagen
De opstanding uitgedaagd door de geschiedenis van onrecht	Zedelgem	4 zaterdagmiddagen
Dit is mijn lichaam – over lichaam, seksualiteit en macht	Mechelen	6 zaterdagen
God en de moraal	Mechelen	10 woensdagen
God en de moraal	Aalst	10 dinsdagavonden
Leesgroep Hebreeuws	Zolder	Tweewekelijks
Met Marcus aan tafel	Berchem	8 vrijdagavonden
Na de zondvloed van Noach... de wijn!	Antwerpen	4 avonden
Panelgesprek 'Positieve identiteitsontwikkeling met moslimjongeren'	Leuven	1 avond
10 op 10 voor solidariteit	Roeselare	5 dinsdagavonden

	Code	Inschrijven	Startdatum	Pagina
	101.431	Jan De Roeck 0486/78.76.37 of lieveneukermans@gmail.com	31/07/2019	10
	101.430	roger.vandenberghe@edpnet.be of 050/24.02.51	28/09/2019	11
	101.434	info@motief.org of www.motief.org	26/10/2019	12
	101.425	info@motief.org of www.motief.org	04/09/2019	13
	101.426	info@motief.org of www.motief.org	10/09/2019	13
	101.427	elly.mondelaers@gmail.com	11/09/2019	8
	101.428	info@motief.org of www.motief.org	18/10/2019	14
	101.429	inakoeman@hotmail.com	23/10/2019	14
	101.432	info@motief.org of www.motief.org	Wordt later aangekondigd	7
	101.433	info@motief.org of www.motief.org	22/10/2019	15

Welke plaats moet levensbeschouwing in het onderwijs krijgen? Mogen levensbeschouwelijke symbolen aanwezig zijn in de publieke ruimte? Welke rol speelt religie in de conflicten in het Midden-Oosten? Brengt religie onderdrukking of kan het emanciperend zijn? Is het 'vooruitgangsgeloof' van economen en bankiers ook een vorm van religie?

Er bestaat vandaag nogal wat discussie over de plaats en de betekenis van levensbeschouwingen in onze samenleving. In onderstaande vormingen probeert Motief enerzijds informatie en handvatten te bieden om scherper te leren

zien waarover het actuele debat precies gaat. Anderzijds oefenen we in deze vormingen om tot een stellingname en praktijk te komen in de eigen leef- en werkomgeving.

De vormingen die je hieronder vindt, zijn slechts een momentopname van ons volledige aanbod. Motief tracht immers zoveel mogelijk in te spelen op de actualiteit en op vragen die in de concrete praktijk van lokale partners ontstaan. Surf regelmatig eens naar onze website, of schrijf je in op onze digitale nieuwsbrief, om op de hoogte te blijven van nieuwe vormingen.

Justin Koch - volgt de lerarenopleiding aan Thomas More Turnhout en woonde op 6 juni 2019 een gastles bij van Motief over diversiteitskaders in het onderwijs.

**DEELNEMERS
GETUIGENIS**

"Ik ben er van overtuigd dat we als mensen van nature uit vrezen voor het onbekende en wat we niet begrijpen. We houden niet altijd van verandering. Verandering vereist enige tijd en inspanning, iets dat we niet altijd bereid zijn om te geven. Als jezelf leren kennen al een hele uitdaging is, zal een ander leren kennen volgens mij nog moeilijker zijn. Juist door te durven om de wereld te bekijken vanuit de ander zijn standpunt en open te staan voor een dialoog, kunnen we elkaar beter begrijpen en hopelijk zo ook bewegen naar een samenleving met meer welbevinden."

Leuven

POSITIEVE IDENTITEITSONTWIKKELING MET MOSLIMJONGEREN

Panelgesprek

Onze samenleving wordt alsmat diverser en daagt ieder van ons uit om met die diversiteit om te gaan, zowel professioneel als in de vrij tijd. Hoe kan ieder van ons mee vormgeven aan een 'nieuw wij'? Het tool- en handboek 'Positieve identiteitsontwikkeling met moslimjongeren' van Motief biedt een aantal richtingwijzers en tools aan rond dit thema en we kijken daarbij verder dan enkel op het vlak van (moslim)jongeren. Het is een leidraad voor iedereen die even een stapje achteruit wil zetten om na te denken over levensbeschouwelijke diversiteit en de eigen positie hierbij. Tijdens een panelgesprek reflecteren eerstelijns werkers over de thematiek vanuit de eigen praktijkervaring én laten we aan de hand van videofragmenten de stem van jongeren zelf klinken.

Deze avond richt zich niet enkel tot eerstelijns werkers, maar tot iedereen die op een positieve ma-

nier met levensbeschouwelijke diversiteit aan de slag wil gaan.

Dit panelgesprek vindt plaats in Leuven in het na-jaar van 2019.

Meer informatie is binnenkort te vinden op onze website (www.motief.org).

Plaats: Leuven

Organisatie: Motief in samenwerking met Vormingplus Oost-Brabant, UCLL, en andere partners

Inschrijven via: www.motief.org

Cursuscode: 101.432

EÉN LEVENSBESCHOUWING ONDER DE LOEP

Welke belangrijke evoluties maakt het christendom in onze contreien door? Rond welke vragen zijn moslims in Europa vandaag vooral bezig? Welke thema's worden door vrijzinnigen vandaag op de maatschappelijke agenda's geplaatst? In deze rubriek zoomen we dieper in op één levensbeschouwing.

Zolder

BIJBEL LEZEN IN DE OORSPRONKELIJKE TAAL

Leesgroep Hebreeuws

Een bekend gezegde luidt 'Traductore traditore': vertalingen vatten zelden de oorspronkelijke betekenis van een tekst of woord. Omdat talen zo van elkaar verschillen, gaan in de vertaling soms een deel van de betekenislagen van een woord verloren. Een tekst in de originele taal lezen, laat zien dat er vaak meer interpretaties van een woord mogelijk zijn. Of ze brengen een aantal betekenislagen of nuances aan het licht, waar we anders geen toegang toe hebben.

We maken in deze leesgroep tijd voor wat grammatica, maar lezen vooral gedeelten uit de Masoretische tekst van de Hebreeuwse Bijbel. Dit werkjaar zal dat de Jozef-cyclus uit Genesis zijn. De tekst wordt op voorhand aan de deelnemers bezorgd. Met vragen kan u altijd contact opnemen met de begeleiding.

Begeleiding:	Elly Mondelaers
Data:	Woensdagvoormiddagen, van 10.00 u tot 12.00 u: vanaf 11 september 2019 om de twee weken.
Plaats:	Ulburghshuis, Sint-Annastraat 7, 3550 Zolder
Inschrijven:	Ten laatste eind augustus bij elly.mondelaers@gmail.com
Prijs:	€10,00 per bijeenkomst
Cursuscode:	101.427

BIJBELSE LEERHUIZEN

Een leerhuis?! Wat is dat voor een beest? Zoals het woord zelf al aangeeft vind je in het leerhuis een plek waar je met hoofd en hart wordt uitgedaagd om nieuwe perspectieven uit te proberen én een ruimte waarin je thuis mag komen met je eigen zoeken en vragen. In het leerhuis ontwikkelen we een langlopend leerproces waarin drie dimensies permanent met elkaar in dialoog gaan, namelijk: de deelnemersgroep, de samenleving en een levensbeschouwelijke bron (een tekst uit Thora, Evangelie, Koran, ...). De teksten uit religieuze bronnen worden in Motief 'contextueel' gelezen. Dat wil zeggen dat we leren onderzoeken in welke

tijd en maatschappelijke context deze teksten tot stand kwamen en (later) gelezen werden. Dat betekent dat we ook onze eigen samenleving en onze eigen interpretatiebril kritisch onder de loep nemen. We vertrekken bij de keuze van teksten steeds vanuit de realiteit hier en nu: Welk thema verbindt ons in deze groep? Waar rond willen we onszelf en elkaar bevragen? Thema's die in onze leerhuizen de voorbije tijd centraal stonden zijn onder meer leven in tijden van crisis en onzekerheid, zin en onzin van lijden en onrecht, rechtvaardig leiderschap, uitbreken uit de beklemmende grenzen van 'eigen clubje eerst',...

Brussel

WAT IS HET DOEL VAN DE REIS?

Bijbelvierdaagse 2019 met het Bijbelse boek Tobit

We zijn mensen onderweg. Meer dan over het aantal kilometers dat we afleggen gaat het in dat onderweg zijn over de kwaliteit van onze levensloop, de ontmoetingen op onze weg, de 'drive', de spirit die ons gaande houdt. Kortom over de vragen: Waarvoor leven wij -en waartoe zijn wij bestemd?

En we zijn met velen! We behoren tot een samenleving die ongelooflijk snel evolueert en veranderingen ondergaat. We stellen ook meer en meer vragen bij de toekomst van onze planeet, want we dreigen die ernstig uit evenwicht te brengen. We horen en zien via de media hoe groepen van mensen, landen, werelddelen hun gang gaan, elkaar bekampen en tegelijk elkaar erg nodig hebben. Wat is het doel van de reis? Een vraag die zowel heel persoonlijk klinkt als voor ons allen te samen. Welke richting gaan we uit? Waar zetten we op in? Wat is uiteindelijk het meest belangrijke?

Mogen we jou dan ook in deze Bijbelvierdaagse even meenemen op de reis van de jonge Tobias, zoon van Tobit, die door zijn blind geworden vader op weg wordt gezet voor een bijzondere opdracht? Gaandeweg verandert het doel van zijn reis. Gelukkig heeft hij onverwacht een mens als een engel aan zijn zijde, die hem leidt. Als hij zijn angst kan overwinnen vindt hij het geluk op zijn weg en kan hij ook anderen daarin laten delen. Dit Bijbelverhaal bespeelt tegelijk ook de belangrijke thema's van het volk Israël, dat zijn heel aparte weg wilde gaan in de geschiedenis : de weg van waarheid en gerechtigheid bewandelen zonder in fanatisme te vervallen, gehecht zijn aan de leefregel van de Ene, die gezegd heeft 'Ik zal er zijn' en tegelijk verstrooid worden onder de volkeren, die een andere weg gaan. We kunnen onszelf hierin herkennen, wij die trouw willen blijven aan de diepe inspiratie die we mee kregen, maar die elke dag opnieuw weer moeten uitzoeken wat het hier en nu voor ons meebrengt.

Onze Bijbelvierdaagse is dan ook een kans om zowel via groepsgesprek (leerhuismethode) als door inbreng van enkele sprekers, een film, een creatieve verwerking daarin wegwijs te worden.

■ Praktisch

Na inschrijving ontvangen de deelnemers een brief met praktische gegevens en een wegbeschrijving. (bereikbaar met metro 5 vanuit Centraal Station Brussel en bus 36 vanuit Station Schuman)

Let wel! De werkwijze van deze vierdaagse vereist een volledige deelname.

Wie niet aan de volledige week kan deelnemen, maar graag eens komt 'proeven' van onze bijbelweek, is van harte welkom op 2/08 in de namiddag. Het programma wordt dan opengesteld voor geïnteresseerden.

Begeleiding:	Collectief voor 'Bevrijdende Bijbellezing'
Data:	Van woensdag 31 juli (10.00 u) tot zaterdag 3 augustus (16.00 u)
Plaats:	Notre Dame du Chant d'Oiseau, Franciskanenlaan 3A, 1150 Brussel
Organisatie:	vzw Motief i.s.m. Christenen voor het Socialisme
Inschrijven via:	Jan De Roeck (0486/78.76.37) of lieveneukermans@gmail.com
Prijs:	Volgens inkomen zie pag. 27
Cursuscode:	101.431

Zedelgem

DE OPSTANDING UITGEDAAGD DOOR DE GESCHIEDENIS VAN ONRECHT

Wegwijs in het Nieuw Testament

De opstandingsverhalen in de vier evangeliën werden lang geleden geschreven maar worden tot op vandaag nog gelezen. Ze werden geschreven als tegenverhaal van een verdrukkende Romeinse overmacht. In onze huidige samenleving waarin zoveel onrecht heerst, bieden ze ons een alternatief voor fatalisme en cynisme.

Jezus' levensweg liep uit op een barbaarse executie aan het kruis. En toch werd deze 'nederlaag' door zijn volgelingen als een weg ten leven gezien. Ontstellend en onbegrijpelijk eigenlijk. Hoe kwamen zijn eerste volgelingen tot dit geloof? We gaan op onderzoek naar de betekenis van opstanding en opstandigheid, naar de kracht van leven dwars door de dood heen. We zetten stappen om wegwijs te worden in het Nieuw Testament.

Begeleiding:	Egbert Rooze en Roger Vandenberghe
Data:	4 zaterdagmiddagen: 28 september, 26 oktober, 30 november en 14 december 2019 van 13.45 u. tot 16.15 u.
Plaats:	CM-lokaal, Groenestraat 90, 8210 Zedelgem
Organisatie:	vzw Motief i.s.m. Bijbelgroep "De Vlaspit"
Inschrijven via:	roger.vandenberghe@edpnet.be of 050/24.02.51
Prijs:	Volgens inkomen zie pag. 27
Cursuscode:	101.430

Mechelen

DIT IS MIJN LICHAAM - OVER LICHAAM, SEKSUALITEIT EN MACHT

Leerhuis LeV

Met ons lichaam plaatsen we onszelf in de maatschappelijke ruimte. We drukken er –bewust en onbewust- mee uit wie we (geworden) zijn, tot welke groepen we behoren, hoe we in het leven staan, hoe we ons verhouden tot anderen, hoe we met begeerte en lust willen omgaan, hoe we denken over nabijheid en afstand, norm en grens. Tegelijk beïnvloedt de samenleving ook hoe we zelf naar ons lichaam kijken en het beleven, in welke mate we het gevoel hebben dat we ‘er al dan niet bij horen’, dat we ‘voldoen’ of als waardevol beschouwd worden. Daarmee zijn onze lichamen ook steeds onderdeel van bestaande machtsverhoudingen. Ons lichaam is dus zowel een uiterst intieme, persoonlijke aan gelegenheid als een politiek instrument.

In dit leerhuis gaan we op zoek naar welke rol en betekenis het lichaam en seksualiteit hebben in jodendom, christendom, islam en in onze samenleving van vandaag. Hoe ze zowel als instrument voor bevrijding als onderdrukking ingezet zijn geweest -en nog steeds worden.

Het LeV-leerhuis richt zich tot mensen jonger dan 55 jaar - met gelijk welke levensbeschouwelijke overtuiging - die interesse hebben in de bronnen

van de joodse, christelijke en islamitische traditie en samen met anderen willen zoeken hoe deze bronnen ons vandaag kunnen inspireren om 'het goede leven' vorm te geven, in onze eigen levens en in de samenleving.

Begeleiding: Elke Vandepierre

Data: zes zaterdagen, telkens van 10.00 u. tot 16.00 u.:
26 oktober, 7 december 2019,
15 februari, 28 maart, 25 april,
20 juni 2020

Plaats: Belgradehuis, Belgradestraat 80 in 2800 Mechelen.

Organisatie: vzw Motief

Inschrijven via: www.motief.org

Deelnameprijs: volgens inkomen zie pagina 27

Cursuscode: 101.434

Mechelen (op woensdagen) of Aalst (op dinsdagen)

GOD EN DE MORAAAL

God was tot voor enkele decennia voor veel gelovigen de bron en het doel van het moreel handelen. De vraag is vandaag: speelt God – hoe we dat woord of die naam ook invullen – nog een rol in het ethisch denken en handelen van mensen? De Canadese filosoof en theoloog Charles Taylor schreef: ‘Wat is er gebeurd dat we in het Westen ons hebben ontwikkeld van een tijd waarin iedereen in God gelooft, behalve een enkele uitzondering, tot een tijd; waarin niemand meer in God gelooft, behalve een enkele uitzondering.’

En Friedrich Nietzsche formuleerde het op het einde van de 19de eeuw nog scherper in *Die fröhliche Wissenschaft*: ‘Wij hebben God- jullie en ik! Wij allen zijn moordenaars! Maar hoe hebben wij dit gedaan? Hoe hebben wij de zee kunnen leegdrinken?’

Wie gaf ons de spons om de horizon uit te vegen? Wat hebben wij gedaan, toen wij deze aarde van haar zon loskoppelden? In welke richting beweegt zij zich nu? In welke richting bewegen wij ons? Is er nog wel een boven en beneden? Dolen wij niet als door een oneindig niets?’

In dit leerhuis lezen en bespreken we samen het laatste boek van Rochus Zuurmond “God en de Moraal”. Ook zullen we de lezing van het boek aanvullen met de bespreking en actualisering van Bijbelteksten uit Oud en Nieuw Testament en met hedendaagse verhalen die relevant zijn voor ons thema.

Je kan deze cursus volgen in Mechelen op woensdagen of in Aalst op dinsdagen.

■ Mechelen (op woensdagen)

Begeleiding:	Paul De Witte
Data:	Tien woensdagen, van 10.00 u. tot 15.45 u.: 4 september, 2 oktober, 6 november, 4 december 2019; 8 januari, 5 februari, 4 maart, 1 april, 6 mei en 3 juni 2020
Plaats:	Belgradehuis, Belgradestraat 80, 2800 Mechelen
Organisatie:	vzw Motief
Inschrijven via:	www.motief.org
Prijs:	Volgens inkomen, zie pagina 27
Cursuscode:	101.425

■ Aalst (op dinsdagen)

Begeleiding:	Paul De Witte
Data:	Tien dinsdagavonden, van 19.45 u. tot 22.00 u.: 10 september, 8 oktober, 12 november, 10 december 2019; 14 januari, 11 februari, 10 maart, 21 april, 12 mei en 9 juni 2020
Plaats:	Jebron, Begijnhof 1, 9300 Aalst
Organisatie:	vzw Motief i.s.m. Jebron vzw
Inschrijven via:	www.motief.org
Prijs:	€50,00 - Deelnameprijs te betalen bij de eerste samenkost op 10 september 2019
Cursuscode:	101.426

(de prijs is altijd bespreekbaar met de leerhuisbegeleider)

Berchem

MET MARCUS AAN TAFEL

Hoe reageren op de 'gruwel der verwoesting' (Mc.13)?

Het is zonneklaar dat dit oudste evangelie geschreven is na 'de gruwel der verwoesting', dat wil zeggen nadat de Romeinen hun vaandel hebben gepland op de ruïnes van de tempel van Jeruzalem.

Dat was niet enkel een militaire actie, maar nog meer een 'theologische' pikuur, een stoot onder de gordel: wie is de sterkste god, welke macht moeten we 'geloven' en eren?

Daarmee is het Marcus evangelie concreet ingebed in de context van toen. Deze invalshoek is uitdagend om mee te nemen in het verstaan van dit boeiende evangelie, tot in het getuigenis van de verrijzenis toe. Wij behandelen in dit leerhuis het tweede gedeelte van Marcus.

Begeleiding: Egbert Rooze

Data: Acht vrijdagavonden, van 20.00 u. tot 22.15 u.: 18 oktober, 15 november, 20 december 2019, 17 januari, 21 februari, 20 maart, 17 april en 15 mei 2020

Plaats: t.h.v. Egbert Rooze,
Van Vaerenbergstraat 67,
2600 Berchem

Organisatie: vzw Motief

Inschrijven via: www.motief.org

Prijs: €60,00

Cursuscode: 101.428

Berchem

NA DE ZONDVLOED VAN NOACH ... DE WIJN!

Is de zondvloedmentaliteit te overwinnen?

Het klimaat stelt ons diepgaande vragen: Na ons ... de zondvloed? De Bijbel kent een zondvloed! Als mensheid moeten we misschien helemaal opnieuw beginnen, zo stelt het verhaal in Genesis. Dat de mensheid een nieuwe start kan maken, daar staat de familie Troost (Noach) garant voor. Moet daar dan geen wijntje op gedronken worden, of gaat het dan toch weer mis? Hoe zorgen we ervoor dat we bij een nieuw begin wel die zondvloedmentaliteit achterlaten? Na de zondvloed komt de opbouw van de aarde, ook van de 70 volkeren, maar ook dat is ambivalent: wat voor mens zien we verschijnen bij de torenbouw van Babel? In dit leerhuis lezen we met ernst én plezier de verhalen in Gen. 6-11.

Begeleiding: Egbert Rooze en Ina Koeman

Data: Wo. 23 oktober, do. 7 en 21 november en 5 december 2019 van 20.00 u. tot 22.00 u.

Plaats: De Loodsen, Sint Jacobsmarkt
43, 2000 Antwerpen

Organisatie: vzw Motief

Inschrijven via: inakoeman@hotmail.com

Prijs: €35,00 of €10,00 per avond

Cursuscode: 101.429

Roeselare

10 OP 10 VOOR SOLIDARITEIT

Leerhuis Roeselare

Is het leven van een asielzoeker minder waard? Hebben mensen die uitsluiting ervaren dat toch vooral aan zichzelf te wijten? Hoe oud mag een mens worden, indien dit de gemeenschap financieel 'belast'? ... In het maatschappelijke debat wordt alsmaar vaker een taal gehanteerd die 'de ander' als minder mens dreigt voor te stellen, of alleszins een mens met minder grondrechten. Academici waarschuwen voor deze tendens van dehumanisering. In de bijbelse traditie bestaan er tien woorden (of 'geboden') die net willen voorkomen dat een samenleving zou verworden tot een 'land van benauwenis'. Richtingwijzers zijn het, die ons moeten doen zoeken naar een menselijke samenleving waarin solidariteit met de meest kwetsbare groepen als uitgangspunt blijft functioneren. In dit leerhuis vertrekken we vanuit de actualiteit en onze eigen leefwerelden en gebruiken we de traditie als toetssteen om samen te zoeken hoe we weerwerk kunnen bieden aan deze tendens tot ontmenselijking.

Dit leerhuis richt zich tot iedereen - met gelijk welke levensbeschouwelijke overtuiging - die interesse heeft in de bronnen van de joodse, christelijke en islamitische traditie en samen met anderen wil zoeken hoe deze bronnen ons vandaag kunnen inspireren om 'het goede leven' vorm te geven - in onze eigen levens en in de samenleving.

Begeleiding: Elke Vandepierre

Data: Vijf dinsdagavonden, telkens van 19.30 u. tot 22.00 u.:
22 oktober, 5 en 19 november,
3 en 17 december 2019

Plaats: Lokaal Beweging.net,
Sint-Jorisstraat 1 in Roeselare

Organisatie: vzw Motief

Inschrijven via: www.motief.org

Deelnameprijs: volgens inkomen zie pagina 27

Cursuscode: 101.433

MOTIEF IN GESPREK

Interview met **Wahiba Benafla**, Ervaringsdeskundige 'Armoede en sociale uitsluiting', over de jaarlijkse themavierdaagse.

De vierdaagse als een kans om uit je comfort-zone te stappen

"Als we niet kunnen benoemen welke vooroordelen en dynamieken er leven tussen ons, dan wordt het heel moeilijk om een ons-verhaal te krijgen.", zegt Wahiba. Zij ging dit jaar voor de vijfde keer mee op de themavierdaagse van Motief en Welzijnsschakels. Het thema dit jaar "Vreemde Vogels: wanneer iedereen zingt zoals 'ie gebekt is", liet ons de kracht van het verschil zien. De deelnemersgroep was op zich al erg divers: mensen die even willen ontsnappen uit de dagelijkse prestatie- en werkstress, alsook mensen met een armoedeachtergrond, ieder met zijn of haar eigen gewoontes, manier van communiceren en specifiek gedrag. Tijdens de vierdaagse namen de deelnemers dit gedrag onder de loep, alsook de opstellingen die ze minder goed, of helemaal niet, beheersen. Ook de maatschappelijke relevantie werd onderzocht: Welke rollen worden over- en ondergewaardeerd in onze samenleving? Hoe bepaalt jouw maatschappelijke positie of je je defensief, samenwerkingsgericht, volgbaar of leidingnemend opstelt?

Hoe zou jij de vierdaagse omschrijven?

Het is een plaats waar verschillende mensen, elk met hun eigen verhaal, samenkomen. Ieder van ons heeft zijn of haar rugzakje bij, het ene is al wat zwaarder dan dat van een ander. Op de vierdaagse staan we echter allemaal op dezelfde lijn. Iedereen kan zijn eigen verhaal kwijt.

Dit jaar waren we met 22 deelnemers. Op zo'n vierdaagse krijgen we in grote groep via ervaringsgerichte activiteiten en theoretische kaders inzicht in het thema. We

worden ook in verschillende kleinere groepen verdeeld, waar we dan reflecteren over het thema en intensief met onze eigen rugzak aan de slag kunnen. Wanneer we nadien in grote groep terugkoppelen, leren we ook de verschillende verhalen en perspectieven van de andere groepen kennen. Dat zorgt voor een hele andere dynamiek tegen het einde van de vierdaagse.

Wat betekent de vierdaagse voor jou?

Tijdens mijn opleiding tot ervaringsdeskundige ging ik heel inten-

Wahiba Benafla werkt bij Samenlevingsopbouw Gent. Daar is ze aan de slag als Ervaringsdeskundige Armoede en Sociale Uitsluiting, een diploma dat ze vorig jaar behaalde. We vroegen haar hoe zij de vierdaagse ervaart.

sief aan de slag met mijn eigen verhaal. Ook tijdens een vierdaagse neem ik hiervoor meestal de tijd. Ik heb er dit jaar voor gekozen om mijn eigen privéleven thuis te laten, op zoek naar rust, om mijn batterijen wat op te laden. Ik koos ervoor om nu vooral op mijn werksituatie te focussen, maar je neemt ook altijd wel iets mee dat je ook thuis ten goede komt.

Ik merk, na vijf deelnames, dat ik elk jaar opnieuw na thuiskomst nog veel kennis en inzichten vasthoudt om op terug te blikken. Ik kan er echt mee aan de slag. Het geeft mij veel kracht, een positieve boost en veel positieve energie. Het geeft me ook een gevoel van ontlasting: Ik raak er altijd kwijt wat ik wou kwijtraken en krijg nieuwe inzichten die me ook in mijn privécontext vooruit kunnen helpen.

De vierdaagse is een samenwerking tussen Motief en Welzijnsschakels. Die laatste is een netwerk van vrijwilligersgroepen waar mensen in armoede aan het woord zijn. Wat vind je van deze samenwerking?

De diversiteit onder de deelnemers en het feit dat je in contact komt met zoveel andere visies en meningen, is een grote meerwaarde. Er is ook een grote flexibiliteit. De groep aanvaardt je voor wie je bent en er is ruimte voor experiment. In mijn eerste jaar bijvoorbeeld, tijdens de pauzes, voelde het aan alsof er twee groepen waren. Ik voelde mij daar echt niet goed bij. Ik ben toen uit eigen initiatief naar de andere groep gestapt om verbinding te leggen. Na vier dagen was er echt een ons-verhaal.

Verschillende deelnemers aan de vierdaagse zijn bezig met een opleiding tot Ervaringsdeskundige Armoede en Sociale Uitsluiting, net zoals ik daar vijf jaar geleden aan begon. Ik heb de indruk dat dit echt een meerwaarde is voor hen, bovenop de opleiding.

Dit jaar was het eerste jaar dat er ook een opgeleide Ervaringsdeskundige die actief is binnen Welzijnsschakels als begeleider mee was. Ik vond het heel interessant dat zij erbij was, omdat niet iedereen de gevoeligheden en kwetsbaarheden van mensen in armoede altijd kan inschatten. Het zorgde er bijvoorbeeld voor dat er meer uitwisseling en verbinding was in de groep tijdens de vrije momenten, en dat er op deze manier drempels werden weggewerkt.

Elk jaar is er een ander thema, steeds met een persoonlijk en maatschappelijk aspect. Sluiten die thema's voldoende aan bij jouw dagelijks leven?

Ze sluiten zeker aan bij mijn leefwereld, maar het maakt wel veel in mij los. Ik heb voorheen nooit echt stilgestaan bij wat je eigen gedrag in de maatschappij teweegbrengt. Het thema dit jaar was geïnspireerd op de Roos van Leary en werd uitgewerkt in verschillende dierenrollen. Zo heb je de assen Tegen-Samen, met rollen die zich willen onderscheiden van de groep, of net gericht zijn op samenwerken; en Boven-Onder, die leidend of volgend gedrag vertonen. Als je in het dagelijks leven "Tegen" hoort, dan zou ik dat eerder negatief ontvangen. "Boven" roept hiërarchie op, dat is iets dat mij angstig maakt. Dat is een drempel te hoog voor mij.

Wat heeft er dan voor gezorgd dat je daar anders naar ging kijken?

De begeleiders namen de tijd om te verduidelijken hoeveel we met deze dynamieken te maken krijgen; dat 'Boven-gedrag' ook sterktes heeft die ik zelf ook bezit. Ik besliste om de theorie toe te passen op mijn werk bij Samenlevingsopbouw, waar ik werk aan bewonersparticipatie. Mijn job is verbinding maken tussen bewoners, vooral maatschappelijk kwetsbare mensen. Dan sta ik evengoed in een leidende positie, terwijl er niet echt sprake is van hiërarchie. Dat inzicht heeft me deugd gedaan. En uiteindelijk spelen die dynamieken

zich ook af in mijn dagelijks leven, met mijn dochter, mijn gezin, mijn vrienden, mensen dicht bij mij. Ik ben geschrokken dat zich daar ook veel herkenbare dynamieken voordoen die soms tegenkating oproepen, waardoor mensen zich gaan terugtrekken, of klein maken, terwijl dat eigenlijk niet nodig is.

Het lijkt mij belangrijk dat mensen leren benoemen wat die dynamiek en dat gedrag met hem of haar doet. De uitstraling van iemand kan soms al genoeg zijn om bij iemand anders angst op te roepen terwijl dat stoelt op een vooroordeel. Als als mensen dat niet ten aanzien van elkaar benoemen, dan kan je er niet mee aan de slag gaan waardoor uiteindelijk iedereen op z'n eigen eiland blijft. Dan wordt het heel moeilijk om een ons-verhaal te krijgen en blijven we in het ik- en jij-systeem.

Wat is er anders aan een vierdaagse van Motief in vergelijking met vormingen die je elders al volgde?

Ik kan op vierdaagse gewoon mezelf zijn, zonder vooroordelen. Ik word gehoord met mijn sterktes maar ook met mijn zwaktes. In de kleine groepen wordt daar intensief rond gewerkt. De begeleiders ondersteunen mij vooral om het na die vierdaagse iets anders aan te pakken, waardoor het voor mij -hopelijk- iets gemakkelijker kan worden. De vierdaagse is een mooie kans om uit je comfortzone te stappen, om met je eigen verhaal aan de slag te gaan.

Motief laat zich graag inspireren door denkers en doeners die weerwerk proberen te bieden aan dominante verhalen en machtsstructuren. Hun visies en praktijk gebruiken wij als weg-wijzers naar een samenleving waarin menselijkheid, gelijkwaardigheid en solidariteit centraal staan. In deze rubriek stellen we zo'n weg-wijzer voor.

Augusto Boal

“We zijn allemaal acteurs. ‘Burgerschap’ is niet leven in de samenleving, maar de samenleving veranderen.”

Hoor je het woord theater, dan denk je waarschijnlijk spontaan aan het grote rode doek dat zich opent, de scène vol professionele acteurs, spots, tekst en applaus. Augusto Boal (1931 – 2009) was theatermaker van een andere soort. Hij noemde zichzelf de ontdekker van het ‘Theater van de Onderdrukten’ (TvO), een verzamelnaam voor theatervormen met als doel sociale en politieke verandering te creëren. Je kan TvO vergelijken met een boom, waarvan de takken (de verschillende vormen van theater) historisch gegroeid en nauw vervlochten zijn met de gebeurtenissen in Boals leven en de historische context. Een overzicht van TvO krijg je dan ook best aan de hand van zijn levensverhaal.

■ Theater ‘van’ en niet ‘voor’ de onderdrukten

Boal begon aan een studie scheikunde in de VS en schakelde later over op theaterwetenschappen aan de Universiteit van Columbia. Bij thuiskomst in Brazilië groeide al snel een misnoegen over het klassieke theater geïmporteerd uit

de Europese en Amerikaanse theaterwereld. Hij miste Braziliaanse identiteit in het theater en richtte Teatro de Arena op. Dit gezelschap droeg theater een nieuwe rol toe: educatief en revolutionair theater voor het volk, vormingstheater als stem tegen de heersende klasse. Tijdens één van die voorstellingen ontmoette Boal Virgilio, een

toeschouwer die dermate geëngageerd was door de voorstelling dat hij na de voorstelling de acteurs opriep om deel te nemen aan een gewapende opstand. Deze ontmoeting was voor Boal traumatisch maar evengoed verhelderend: hierdoor beseftte hij dat theatermakers niet de les moeten spellen aan de arbeidersklasse, maar dat theater als emancipatorisch middel ingezet kan worden. Vanaf dat moment sprak hij van theater van in plaats van voor de onderdrukten.

■ Van kerstmenu tot kunst

Toen in 1964 de Braziliaanse president João Goulard ten val kwam en daarmee ook het liberalisme plaatsmaakte voor een strenge militaire dictatuur, stapte het Te-

atro de Arena uit de theaterzaal en de publieke ruimte in, dichtbij het volk. Maar ook de haastige, clandestiene theaterstukken werden bedreigd onder de toegenomen censuur die volgde op een tweede staatsgreep in 1968.

Kunst bleek een belangrijke uitlaatklep voor het ongenoegen van de burger tijdens deze onderdrukking. Op straathoeken en pleinen in de favelas, de sloppenwijken van Rio de Janeiro, namen acteurs de gecensureerde berichtgeving op de korrel. Zo werd bijvoorbeeld het Kerstmenu van de Braziliaanse president voorgelezen aan de allerarmsten, die de kerstperiode in honger zouden doorbrengen. De tegenstelling was dusdanig groot dat de reacties op zich al theater waren. Zo ontstond het Krantentheater, een kritisch-analytische en dramaturgische lezing van de gecensureerde media als eerste tak van het Theater van de Onderdrukten.

■ Boal onder vuur

Door de grote impact van hun stukken, liepen Boal en zijn gezelschap in de kijker van het regime en ontdekten ze noodgedwongen het Onzichtbare Theater: de acteurs begaven zich in de menigte en speelden korte oproer wekkende scènes, vanuit het idee dat je het geen theater kan noemen als je niet weet dat het geënceneerd is. Maar door de aard van hun stukken gebeurde in 1971 toch het onvermijdelijke: Boal werd gevangengenomen en gemarteld door het regime. Dankzij internationale protesten kwam hij drie maanden later vrij en verhuisde hij naar Argentinië.

In de jaren nadien ontstonden nog twee andere takken van het Theater van de Onderdrukten. In samenwerking met Paolo Freire ontwikkelde hij Beeldentheater, als communicatiemiddel om te kunnen werken met diverse groepen in het versnipperde taallandschap in Peru. Lichaamsexpressie is het communicatiemiddel bij uitstek als je geen gedeelde taal hebt. De pedagogie van Freire, die zegt dat leren een wederkerig proces is waarbij leraar en leerling van elkaar leren, heeft een diepe indruk nagelaten op Boal en zijn verdere werk: Theater maak je niet voor de onderdrukten, maar samen met hen.

■ Onderdrukte onderdrukking

Boals tumultueuze relatie met de regimes in Zuid-Amerika kalmeerde toen hij naar Europa trok in de late jaren '70. Vastberaden om verder aan de slag te gaan met Theater van de Onderdrukten ontdekte Boal dat de onderdrukking in Europa minder geïnstitutionaliseerd maar eerder geïnternaliseerd is via thema's als eenzaamheid, individualisering, depressie en communicatieproblemen. De onderdrukker is niet fysiek aanwezig maar de onderdrukking is een psychologisch probleem opgelegd door de onderdrukte zelf. Voor iemand zoals Boal, zelf gemarteld en gevlucht, was interne onderdrukking moeilijk te begrijpen. Door de confrontatie met onder andere de hoge zelfmoordcijfers in Europa was het echter snel duidelijk dat ook dit een maatschappelijk probleem was dat slachtoffers eist. Doorheen de workshops die hij gedurende de jaren '80 in Europa, Australië, de VS en Canada gaf, merkte hij een

steeds groeiende afstand tussen mensen en hun persoonlijke behoeften en wensen. Dit leidde onder andere tot de ontwikkeling van de Regenboog van het Verlangen en 'Les flics dans la tête', een werkvorm die binnen dramatherapie veel gebruikt wordt.

■ Als kunst het voor het zeggen heeft

Toen Boal terug naar Brazilië vertrok in 1986, was hij een gevestigde naam in de theaterwereld. Hij richtte een nieuw centrum voor TvO op, ondersteunde grote gemeenschappen en leidde jokers op, de begeleiders van forumtheater. In 1992 werd het theatercentrum door een regeringswissel zonder subsidies gesteld. Bij versnelde nieuwe verkiezingen kwam Boal zelf op als kandidaat voor de Arbeiderspartij en werd verkozen als volksvertegenwoordiger in de Senaat. Vanuit deze nieuwe positie ontdekte hij een nieuwe methode voor het Theater van de Onderdrukten, het legislatieve theater: een vorm van forumtheater dat kan leiden tot het creëren van officiële wetsvoorstellen. In zijn vier jaren in de Senaat leidde dit tot dertien nieuwe wetten, rechtstreeks gebaseerd op voorstellen door de Braziliaanse bevolking.

Hij stierf in 2009 na een langdurige ziekte. Tot aan zijn ziekte werkte hij nog onvermoeibaar voort, en kreeg nog verschillende oeuvre-prijzen en eredoctoraten. Door zijn wereldwijde betrokkenheid en jokeropleidingen leeft het Theater van de Onderdrukten voort bij theatergezelschappen over de hele wereld, van Calcutta over Afghanistan tot de VS. Elk theaterge-

zelschap heeft zo z'n eigen focus en expertise, bijvoorbeeld het strijden voor vrouwenrechten met gevaar voor eigen leven of het vertegenwoordigen van mensen met een beperking in het parlement. Zo blijft Boal, ook na zijn dood, gemeenschappen ondersteunen en inspireren in de strijd voor sociale en politieke verandering.

■ Forumtheater als katalysator van sociale verandering

Boal prikkelde de aandacht van Motief omwille van een laatste tak van het Theater van de Onderdrukten: Forumtheater. Een forumtheatervoorstelling bouwt op tot een crisismoment waarin de protagonist geen uitweg meer ziet.

Doorheen het verhaal maakt het publiek kennis met alle (negatieve) keuzemomenten die tot die crisis hebben geleid waardoor de ruimte tot verandering zichtbaar wordt. Op dat crisismoment wordt de toeschouwer uitgenodigd om zelf in het verhaal te stappen en een alternatieve strategie te bedenken waardoor de protagonist opnieuw de teugels in handen krijgt.

Bij Motief experimenteren we al heel lang met theaterwerkvormen: van bibliodrama in onze leerhuizen tot beeldentheater op vierdaagse. We doen dit omdat we er van overtuigd zijn dat een probleem of conflict zich in je hele lichaam nestelt. Woorden en theorieën zijn slechts één manier om

met deze vraagstukken aan de slag te gaan. Daarom werken wij met verhalen, metaforen, beelden en ervaringen. Deze verbeeldende en ervaringsgerichte werkvormen nemen het belang van verbaliteit weg en geven zij die zelden gehoord worden andere manieren om hun ervaring en visie kenbaar te maken. Theaterwerkvormen helpen ons om de stem van minderheden méér en luider te doen klinken. We creëren letterlijk (speel)ruimte voor sociale en politieke verandering en verbreden het debat omtrent sociale vraagstukken. We beogen met onze vormen tenslotte niet enkel nieuwe inzichten maar willen ook reële (maatschappelijke) verandering inoefenen.

Bron: Opdebeeck, L., & Bevers, K. (2014).
Een scène schoppen. Formaat.

Je kan het Theater van de Onderdrukten het best vergelijken met een boom. De wortels zijn de manier waarop we ons uitdrukken: beeld, geluid, taal,... Deze worden sterk beïnvloed door de aarde waarin de boom wortelt, namelijk de brede culturele, politieke en sociale context. Vanuit die wortels groeien de werktuigen van het theater tot stam: Het Spel. De context, spelers en het publiek bepalen hoe het stuk verloopt. De geleerde lessen uit één voorstelling vormen de inspiratie voor volgende projecten. Die flexibiliteit en bereidheid tot verandering zitten diepgeworteld in het Theater van de Onderdrukten. De persoon die een theatervoorstelling ontwikkelt en begeleidt, wordt bijvoorbeeld niet de regisseur genoemd. Men noemt de begeleider een joker. Deze persoon functioneert als een flexibele speelbal die met elke impuls aan de slag kan. Het stuk wordt niet beleefd, maar geleefd. De verschillende theaterdisciplines zijn de takken van het Theater van de Onderdrukten.

■ Wil je meer lezen hierover?

■ <https://labovzw.be/to-boom/>

■ <https://www.paxchristi.be/expertisecentrumTO>

■ *Een scène schoppen. Theorie en Praktijk van het Participatief Drama – Stichting Formaat Rotterdam (NL). Op de website van Formaat.org vind je ook een uitgebreide publicatielijst.*

■ *In de bibliotheek van Motief kan je 3 DVD's vinden met forumtheatervoorstellingen van Formaat.*

VORMING OP MAAT

Wil je met je eigen groep aan de slag gaan rond één van onze thema's? Motief biedt vorming op maat voor personeelsleden, vrijwilligers, beleidsmedewerkers van organisaties of diensten die in hun werking geconfronteerd worden met vragen over het omgaan met levensbeschouwelijke diversiteit of identiteit. Hieronder kan u een aantal thema's terugvinden waar we in het verleden reeds vorming rond ontwikkelden.

Wij gaan echter het liefst aan de slag met een concrete praktijkvraag. In het verleden werkten we al vaker voor organisaties uit sectoren als (lokale) overheid, onderwijs, jeugdwerk, welzijnswerk, opbouwwerk, hulpverlening, armoedebestrijding, parochiaal werk, ...

Interesse? Dan gaan we samen in een intakegesprek op zoek naar waar de behoefte precies ligt en welke vorming best voor

jullie zou passen. Dat kan één thema zijn, een combinatie van thema's of een heel traject. Elke vorming wordt op maat ontwikkeld. Het programma, de opbouw, de werkwijze, de omvang, de data, de locatie en de prijs worden in onderling overleg bepaald. Neem vrijblijvend contact op met ons secretariaat voor een afspraak via info@motief.org.

Ter inspiratie geven we hier een greep uit onze huidige vormingsthema's.

Marleen Van den Mooter,
Verantwoordelijke
Kansenbevordering en
Pedagogisch Begeleider van
het Vrij CLB Netwerk getuigt
over de vorming "Werken
met moslimjongeren in een
diverse samenleving".

**DEELNEMERS
GETUIGENIS**

"Aan de hand van concrete verhalen en dankzij de goede zorg voor een veilige context was het mogelijk om een boeiend, maar moeilijk thema bespreekbaar te maken in dialoog. Het werken met 2 begeleiders was hierin een meerwaarde. De aangereikte denkkaders geven een brede kijk op onze huidige samenleving met haar sterktes en pijnpunten. Tegelijkertijd ondersteunen deze kaders de begeleiding van moslimjongeren, zodat men als hulpverlener niet te snel focust op afkomst, cultuur en/of levensbeschouwing als enige deelidentiteit(en). Bovendien wordt men zich als hulpverlener bewust van de eigen deelidentiteiten al dan niet gekoppeld aan een aantal zgn. privileges die de relatie met de jongeren kleuren. Dergelijke vormingen dragen ertoe bij dat men de klik maakt naar een "open houding" in de hulpverlening aan jongeren."

■ De bril van het verschil

De samenleving wordt steeds diverser. Een bonte waaier aan culturen, talen en levensbeschouwingen leven door elkaar, niet alleen in de grootsteden, maar ook in de rest van Vlaanderen. Omgaan met al deze verschillen is een uitdaging waar we als samenleving voor staan en waar elk van ons toe kan bijdragen. Motief ontwikkelde de 'Bril van het verschil', een hulpmiddel om met elkaar in gesprek te gaan over hoe we omgaan met verschil en over welke soort samenleving we voor ogen hebben.

Organisaties, maar ook steden en gemeenten, bieden we deze vorming op maat aan. We starten telkens met een inleiding waarin de 'Bril van het verschil' wordt toegelicht. Welke bril heb je op wanneer je kijkt naar bijvoorbeeld burenen met een andere overtuiging? Welke 'modellen' van brillen bestaan er zoal om te kijken naar samenleven in diversiteit? Hoe bepaalt die bril bijvoorbeeld onze kijk op hoe we de buurt willen inrichten, hoe we met elkaar willen omgaan in onze vrijwilligersorganisatie of hoe we het samenleven in onze gemeente willen organiseren?

We vertrekken vanuit heel concrete dagelijkse situaties – afgestemd op de context van de deelnemers – en proberen verschillende brillen uit. Er wordt interactief gewerkt om deze brillen eigen te maken en toe te passen op concrete ervaringen. De vorming wordt afgesloten met enkele inzichten, perspectieven en/of wensen van de deelnemers die geïnventariseerd worden door Motief en bruikbaar zijn voor toekomstige beleidsontwikkeling binnen de organisatie.

■ Buren zoals we ze (niet) kennen - Werken aan diversiteit in de armoedestrijd

Veel mensen hebben via de media, via het discours van bepaalde politici en organisaties, via enkele slechte ervaringen,... een heel negatief beeld van islam en van moslims. In veel groepen leeft er nogal wat angst om dit thema met de groep aan te kaarten omdat de emoties bij dergelijke gesprekken vaak hoog oplopen. Door het gesprek te vermijden, blijven frustraties en spanningen echter onderhuids groeien en verhinderen ze groepen om nieuwe wegen te verkennen. Motief ontwikkelde een gespreksmethodiek om met groepen van mensen die in armoede leven de eigen beeldvorming over samenleven in diversiteit onder de loep te nemen. Daarbij besteden we veel zorg aan de frustraties, emoties, vragen en verhalen van de deelnemers. Op die manier worden de negatieve emoties en beelden ernstig genomen, maar proberen we ook verder te geraken en ruimte te maken voor een perspectief dat constructieve uitwegen biedt. Motief vormt medewerkers om met deze gespreksmethodiek aan de slag te gaan in hun eigen groepen.

■ Positieve identiteitsontwikkeling met moslimjongeren – vorming voor eerstelijnswerkers

Jongeren zijn volop bezig met het ontwikkelen van hun identiteit. Bij een aantal moslimjongeren speelt religie hierbij een belangrijke rol. In deze vorming gaan we op zoek naar hoe we als eerstelijnswerkers de identiteitsontwikkeling van deze jongeren op een positieve manier kunnen stimuleren.

Hoe geven we de religieuze zoektocht van jongeren een plaats, uitgaande van onze professionele rol maar vanuit ieders persoonlijk referentiekader?

We werken op basis van theoretische kaders, aangevuld met goede voorbeelden uit het eerstelijnswork, groeps gesprekken en casusbesprekingen. De vorming is opgebouwd rond drie componenten: het ontwikkelen van een professionele houding, de identiteitsontwikkeling van moslimjongeren en de rol van de organisatie.

■ Omgaan met (levensbeschouwelijke) diversiteit

Meer en meer worden organisaties geconfronteerd met personeel, cliënten, doelgroepen,... die levensbeschouwelijk divers zijn. Dit stelt zowel organisaties als medewerkers voor heel wat nieuwe vragen. Welke visie hebben we op thema's als emancipatie, integratie, neutraliteit, racisme, samenleven,...? Waar liggen onze grenzen in het meegaan in de vragen van de doelgroep of cliënten? Welke methodieken zijn geschikt voor het werken met diverse groepen? Hoe gaan we om met racisme en islamofobie? Welke kennis en competenties hebben onze medewerkers en personeelsleden nodig om met een diverse doelgroep te werken? Motief begeleidt het zoekproces hierrond in de organisatie en geeft training aan de medewerkers.

■ Aanbod pedagogische studiedag: Omgaan met (levensbeschouwelijke) diversiteit in het onderwijs

Concrete samenlevingsproblemen zijn niet weg te denken uit een school in een (super)diverse context. Hoe ga je als school, als leerkracht en als ploeg om met deze vraagstukken? Hoe zorg je ervoor dat alle betrokken partijen zich erkend voelen en dat ieders belangen in rekening gebracht worden? Tijdens deze dag buigen we ons over de verschillende manieren waarop je naar deze vraagstukken als school kan kijken. Maak je een keuze voor segregatie, assimilatie of kies je bewust voor echte

integratie/transformatie? Tijdens deze vorming gaan we met concrete casussen aan de slag. We staan stil bij de consequenties die elk van deze modellen met zich meebrengen voor het welbevinden van de leerlingen en de leerkrachten en ook wat het concreet betekent voor de visie van de school.

■ **Actief pluralisme: theorie en praktijk**

Een hoofddoekenverbod achter het loket, lessen over creationisme op school, aparte joodse scholen,... De levensbeschouwelijke diversiteit brengt heel wat vragen en conflicten mee. Sommigen stellen actief pluralisme als oplossing voor: niet gewoon naast elkaar leven, maar het verschil bespreekbaar maken. We leren de andere echt kennen en zoeken samen naar een oplossing voor samenlevingsvraagstukken. We maken kennis met deze theorie en toetsen haar aan actuele vraagstukken uit de praktijk.

■ **Welkom in onze moskee!**

Een verscheidenheid aan Antwerpse moskeeën zet haar deuren open voor iedereen die geïnteresseerd is in de diversiteit aan stemmen binnen de moslimgemeenschap. Een snelcursus 'islam voor dummies' moet je niet verwachten. De lokale gids neemt je mee in zijn of haar moskee en getuigt vanuit de eigen ervaring en kennis over de eigen geloofsbeleving. De gidsen zijn bovendien erg divers, zowel naar etnische achtergrond, leeftijd, gender als religieuze beleving. De idee van een homogene en andere moslimgemeenschap wordt tijdens het moskeebezoek ontkracht.

Het gesprek met de lokale gids vormt het uitgangspunt voor het bezoek. Uiteraard informeert de gids je over elementaire aspecten van de islam, zoals bijvoorbeeld de vijf zuilen. Dit vormt de basis van waaruit de dynamiek van een uitwisseling kan ontstaan.

Wil je daarnaast ook weten hoe het gebied verloopt of wie de moskee bezoekt? Op deze en andere vragen krijg je een antwoord, maar de gids duidt steeds zijn antwoorden binnen een bepaalde context en vanuit zijn eigen geloofsbeleving. Hierdoor word je aangespoord om jezelf een spiegel voor te houden en stil te staan bij de eigen positie en de eigen bril waarmee je naar de samenleving kijkt. Indien gewenst kan aan het moskeebezoek nog een nabespreking gekoppeld worden, begeleid door een educatief medewerker van Motief (enkel voor groepen volwassenen).

■ **Neutraliteit: uitsluitend of insluitend?**

Het begrip 'neutraliteit' staat vandaag centraal in debatten over levensbeschouwelijke diversiteit. Op school, op het werk en achter het loket, hoor je je 'neutraal' op te stellen. Maar wat betekent deze neutraliteit? In wiens belang is deze neutraliteit? En welke neutraliteit mogen burgers van de overheid verwachten? In deze vorming verkennen we verschillende invullingen van het begrip 'neutraliteit'. We hebben bijzondere aandacht voor de wijze waarop deze verschillende invullingen van neutraliteit bepaalde groepen kunnen uitsluiten of juist insluiten.

■ **Opvoeden in een diverse samenleving - oudergroep**

Van kleins af komen onze kinderen in contact met kinderen die thuis een andere cultuur, een andere religie, of andere gewoontes hebben dan zichzelf. Over die verschillen stellen ze hun ouders allerlei vragen, zoals: "Waarom eten wij geen vlees?" "Mag ik een hoofddoek dragen, net als mijn vriendinnen?" "Waarom heeft Alice twee mama's en geen papa?" "Waarom krijgen de moslims in mijn klas niets van Sinterklaas, zijn ze allemaal stout geweest?" Soms komen ze thuis met verhalen over racisme

of discriminatie: "Op de bus zei een jongen dat Turkse meisjes dom en lelijk zijn", "Kuisen is toch vrouwenwerk?!"...

Wat antwoord je hier als ouder op? Hoe kun je je kinderen stimuleren om trots te zijn op zichzelf én om respect te hebben voor anderen? Hoe maak je ze weerbaar tegen racisme en discriminatie?

In deze vorming kunnen ouders ervaringen uitwisselen over het opvoeden in een diverse samenleving. De vorming bestaat uit drie à vier bijeenkomsten. Elke bijeenkomst bespreken we een ander thema. De thema's worden in overleg met de ouders bepaald.

■ **Stress gerelateerd aan racisme, wat nu? - voor professionals met een migratieachtergrond**

Deze vorming is bedoeld voor professionals met een migratieachtergrond die zelf in aanraking zijn gekomen met racisme in een professionele context en die er in groep iets mee willen doen. In deze workshop wordt de wereldwijd erkende techniek EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing) toegepast op de verwerking van racisme-gerelateerde trauma's en intensief stresserende gebeurtenissen. Negatieve ervaringen kunnen het dagelijks leven en functioneren beïnvloeden, zeker als er geen ruimte is voor verwerking. Birsan Taspinar, psychologe en systeemtherapeute, begeleidt de workshop. Tijdens een eerste deel gaat ze de EMDR techniek kaderen en toepassen. In een tweede deel wordt er gereflecteerd op wat de techniek heeft losgemaakt en welke handvatten of acties nodig zijn om binnen de professionele context verder te kunnen. Afhankelijk van de behoeften van de groep kan hieraan een vervolgverhaal gekoppeld worden met vzw Motief.

Positieve identiteitsontwikkeling met moslimjongeren

Een tool- en handboek voor eerstelijns-werkers

Eerstelijnswerkers die vandaag willen werken aan positieve identiteitsontwikkeling met moslimjongeren staan onder een sterke maatschappelijke druk. Het publieke debat is immers in de ban van thema's als 'terreur', 'religieus extremisme', 'radicalisme'. Thema's waarbij voortdurend en schijnbaar vanzelfsprekend een link wordt gelegd met moslims. De complexiteit van de actuele realiteit, de onduidelijkheid rond begrippen als terreur en radicalisering en de angst die hierdoor in de hand wordt gewerkt, creëren bij heel wat leerkrachten, schooldirecties, jeugdwerkers en hulpverleners een handelingsverlegenheid. Of erger: een handelingsdwang. Een repressieve veiligheids-

logica dreigt in het eerstelijnswerk stilaan de 'normale' pedagogische logica te verdringen. Een antiradicaliseringsindustrie speelt daar gretig op in met praktische checklists, quick fixes, hapklare 'tools' en handige methodiekjes. Met korte bijscholingsprogramma's waarin experts pasklare antwoorden bieden op dringende praktijkcases hopen we te leren hoe we radicaliserende jongeren vroegtijdig kunnen detecteren en weerwerk bieden. 'Preventie van radicalisering' is de bril geworden waardoor we naar ons dagelijkse werk met jongeren kijken. Maar werken we op die manier geen selffulfilling prophecy in de hand? In welke mate creëren we precies het probleem dat we eigenlijk trachten in te dijen?

Dit tool- en handboek is een poging om in het huidige radicaliseringsdiscours even een stapje achteruit te zetten en terug te keren naar de vraag: Wat is onze pedagogische opdracht als eerstelijnswerkers? Hoe verhouden we ons tot de actuele context en met welke visie gaan we daarin aan de slag? Hoe krijgen we de glazen in onze professionele bril weer helder? Wat is onze reële handelingsruimte en hoe kunnen we die ten volle gebruiken? Hoe krijgen we opnieuw vertrouwen in de deskundigheid waarover we beschikken om een diepgaande, constructieve rol te

spelen in de positieve identiteitsontwikkeling van (moslim)jongeren? Dit boek toont hoe visie, handelingsleutels en concrete methodische tools intrinsiek met elkaar verbonden zijn. In het omgaan met (levensbeschouwelijke) diversiteit pleiten de auteurs ervoor om consequent te durven kiezen voor een transformatielogica en een emancipatorische aanpak.

Dit tool- en handboek hoeft je niet persé –zoals een ander boek- van voren naar achteren te lezen. Het concept van dit handboek leent zich er toe op gelijk welke pagina te starten –afhankelijk van je directe nood als eerstelijnswerker: bij een concrete praktijkvraag zoals "Hoe ga ik om met groepsdruk?" of net bij een hoofdstuk dat wat achtergrondinformatie biedt omtrent de vraag "Hoe moet ik kijken naar jongeren die op zoek zijn naar wat halal of haram is?" In de kantlijn vindt de lezer bij elke passage handige verwijzingen naar andere onderdelen in het boek die over het onderwerp bijkomende 'leessleutels', concrete tools of informatie bieden. Zo bepaalt de lezer zelf zijn/haar weg doorheen het boek.

*Kostprijs: €39 + verzendkosten,
 416 blz. in vierkleurendruk,
 Uitgeverij Garant,
 ISBN 978-90-441-3496-4*

Levensbeschouwing in de hulpverlening. Een actief pluralistische houding

Waaier en visietekst

In de visietekst bieden we een algemeen analysekader en leidraad om vragen uit de hulpverleningspraktijk te onderzoeken en bespreekbaar te maken. We analyseren deze vragen door in te gaan op de maatschappelijke context en de referentiekaders van cliënten en hulpverleners. Daarnaast geven we handvatten voor het vergroten van de professionele handelingsbekwaamheid van de hulpverlener op het vlak van levensbeschouwing en religie. Aan het einde van de visietekst verzamelen we ook een aantal stellingen die gebruikt kunnen worden om binnen de organisatie of instelling het gesprek te voeren over de relatie tussen levensbeschouwing en hulpverlening.

Bij de visietekst hoort een waaier, een handig en compact werkinstrument, dat hulpverleners kan ondersteunen om de visie van het actief pluralisme in de hulpverlening toe te passen. De waaier is opgebouwd rond een aantal concrete vragen die hulpverleners kunnen helpen bij het bevragen van de cliënt, het analyseren van de hulpvraag, het zich bewust worden van eigen zingevingskaders en hoe die de hulpverleningsrelatie beïnvloeden, en helpen bij het ontdekken van en omgaan met hindernissen die levensbeschouwelijke verschillen kunnen opwerpen.

Kostprijs: €12
+ verzendingskosten

Islam, what's the difference?

DVD + Handleiding met werkvormen

Op deze DVD interviewt comedian Salaheddine een aantal moslimjongeren over thema's als identiteit, relaties, burgerschap en toekomstverwachtingen. Voelen deze jongeren zich thuis in onze samenleving? Hoe ziet hun ideale partner eruit? Wat betekent moslim zijn voor hen? Hoe kijken zij naar de toekomst? Enkele academici en jongerenwerkers reflecteren over de uitspraken van de geïnterviewde jongeren.

In de bijhorende handleiding stellen we werkvormen voor om de thema's uit de DVD te bespreken, met groepen van niet-moslims, met groepen van moslims en met gemengde groepen.

De DVD en handleiding werden in 2011 uitgewerkt door Motief i.s.m. Minderhedenforum en Jongeren en Diversiteit, met de financiële ondersteuning van het Federaal Impulsfonds voor het Migrantenbeleid en Youth in Action.

Kostprijs: €12 + verzendingskosten

Buren zoals we ze (niet) kennen

Moslims en niet-moslims onderaan de ladder

Een groeiende diversiteit onderaan de maatschappelijke ladder daagt armoedeorganisaties en hulpverleners uit. Blijkbaar is het niet eenvoudig om met moslims en niet-moslims een gezamenlijke strijd tegen armoede aan te gaan. Door het onderzoeken van de wederzijdse beeldvorming tussen deze twee groepen wil Motief achterhalen welke hindernissen in de weg zitten. We interviewden vijftien armoedeorganisaties over hoe ze omgaan met deze groeiende diversiteit. Verder brachten we groepen van moslims en groepen van niet-moslims in armoede bijeen voor groeps gesprekken over wederzijdse beeldvorming. Op basis daarvan maakten we een analyse rond beeldvorming en concurrentiedenken onderaan de ladder. Daarbij komen thema's naar boven als islamofobie, onveiligheidsgevoelens, discriminatie, dienstverlening en sociaal netwerk.

Motief ontwikkelde ook werkvormen om de problematiek van 'strijd onderaan de ladder' tussen diverse groepen van mensen die in armoede leven, diepgaander te thematiseren. Dit is dus ook een praktisch boek met handvatten voor wie aan de slag wil gaan met dit thema.

Redactie: Ruben Segers - Uitgegeven door vzw Motief (2012), 118 p, met steun van het Impulsfonds voor het Migrantenbeleid
Kostprijs: €10 + verzendingskosten

VASTE MEDEWERKERS

■ LEILA CLEMENT	<i>educatief medewerker Motief, politiek en sociaal wetenschapper</i>
■ LIEVE D'HAESE	<i>educatief medewerker Motief, agoge</i>
■ PAUL DE WITTE	<i>master in de Praktische Theologie</i>
■ WILLY DUCHATELET	<i>voorzitter Motief en extern communicatiebeleid, leraar wiskunde</i>
■ GREET HESLINGA	<i>bestuurslid Motief communicatiebeleid, protestant theoloog</i>
■ MIEKE MARIËN	<i>bestuurslid Motief integrale kwaliteitszorg, gepensioneerd vormingswerker en coach</i>
■ ANNABEL PARMENTIER	<i>beleidsmedewerker Motief, politiek wetenschapper</i>
■ JELLE ROELANTS	<i>bestuurslid Motief</i>
■ EGBERT ROOZE	<i>protestants theoloog, exegeet</i>
■ ZAHIDE SANDAL	<i>administratief medewerker Motief</i>
■ BOB TER HAAR	<i>protestants theoloog, actief lid van de SP in Nederland</i>
■ ELKE VANDEPERRE	<i>coördinator Motief, vormingswerker en leerhuisbegeleider</i>
■ JAN VANDERPUTTE	<i>bestuurslid Motief, personeelsbeleid</i>
■ EVA VERGAELLEN	<i>educatief medewerker Motief, afrikanist en yogadocente</i>
■ INA KOEMAN	<i>protestants theoloog, stadspredikant Antwerpen</i>

GASTDOCENTEN

■ ELLY MONDELAERS	<i>volgde cursus Hebreeuws in de Sint-Trudoabdij te Brugge</i>
■ ROGER VANDENBERGHE	<i>verantwoordelijke Bijbelgroep De Vlaspit</i>
■ AMIR HABERKORN	<i>stuurgroep lid van Unie van Progressieve Joden van België en lid van Een Andere Joodse Stem</i>

STEUN HET SOLIDARITEITSFONDS

Iedereen heeft recht op vorming, daar gaan we van uit bij Motief. Daarom betalen deelnemers in bepaalde vormen volgens inkomen, houdt Motief haar deelnameprijzen steeds zo laag mogelijk of gratis voor mensen in een economisch kwetsbare situatie en is de voorgestelde deelnameprijs in elke vorming bespreekbaar. Indien de basisprijs niet betaald kan worden, dan wordt het tekort bijgepast uit het solidariteitsfonds van Motief. Deze 'herverdeling' kunnen we verwezenlijken dankzij de giften en bijdragen van velen –al jarenlang. Dank voor uw solidariteit!

Als u een solidaire bijdrage wil doen aan ons solidariteitsfonds, dan is uw gift van harte welkom op het rekeningnummer BE09 0012 6989 0957 van vzw Motief, Belgradestraat 80, 2800 Mechelen.
Vermeld als mededeling: Gift solidariteitsfonds.

Alvast hartelijk bedankt!

COLOFON

- **Foto Cover:** Lucia de Dycker
- **Foto's binnenin:** Lucia de Dycker, Linda Sannen, MindTheGap
- **Layout:** SAKADO

HOE BEREKEN JE JE DEELNAMEPRIJS VOLGENS INKOMEN?

Voor een aantal cursussen betaal je je bijdrage volgens je inkomen. In onderstaand overzicht vind je 6 inkomenscategorieën (van A t.e.m. F). Bekijk welke letter jouw categorie aanduidt. Ga dan naar de tabel daaronder met het overzicht van de cursusprijzen volgens inkomen: bekijk achter de cursustitel van jouw keuze welke deelnameprijs je moet te betalen. We rekenen op een eerlijke solidariteit.

OVERZICHT INKOMENSCATEGORIEËN

CAT. OMSCHRIJVING

A	Voor deelnemers die recht hebben op een verhoogde tegemoetkoming
B	Alleenstaanden met een maandelijks netto-inkomen lager of gelijk aan 1.000 euro of lid van een gezin waarvan het maandelijks netto-inkomen lager of gelijk is aan 2.000 euro
C	U bent alleenstaande met een maandelijks netto-inkomen lager of gelijk aan 1.200 euro Of u bent lid van een gezin waarvan het maandelijks netto-inkomen lager of gelijk is aan 2.300 euro
D	U bent alleenstaande met een maandelijks netto-inkomen lager of gelijk aan 1.400 euro Of u bent lid van een gezin waarvan het maandelijks netto-inkomen lager of gelijk is aan 2.600 euro
E	U bent alleenstaande met een maandelijks netto inkomen lager of gelijk aan 1.800 euro Of u bent lid van een gezin waarvan het maandelijks netto-inkomen lager of gelijk is aan 3.000 euro
F	U bent alleenstaande met een maandelijks netto inkomen hoger dan 1.800 euro Of u bent lid van een gezin waarvan het maandelijks netto-inkomen hoger is dan 3.000 euro

OVERZICHT CURSUSBIJDAGEN PER CURSUS

CURSUS	A	B	C	D	E	F
Dit is mijn lichaam (101.434)	€10	€25	€40	€60	€70	€80
God en de moraal (Mechelen) (101.425)	€40	€80	€100	€120	€140	€160
De opstanding uitgedaagd door de geschiedenis van onrecht (101.430)	€10	€25	€40	€60	€70	€80
10 op 10 voor solidariteit (101.433)	€10	€25	€40	€60	€70	€80
Bijbelvierdaagse met het boek Tobit (101.431)	€90	€110	€145	€180	€235	€290

OPGELET!

Voor alle cursussen geldt dat de cursusprijs nooit een rem mag zijn voor deelname. Je bijdrage is steeds bespreekbaar. Gelieve je te richten tot het secretariaat voor vragen hierover.

INSCHRIJVINGSVOORWAARDEN EN BETALING

- Wie inschrijft, verbindt zich tot deelname aan het totale vormingspakket waarvoor ingetekend.
- Bij vormingen die uit meer dan één sessie bestaan kan alleen voor de volledige reeks ingeschreven en betaald worden, tenzij anders aangegeven. Ook als je enkele sessies niet aanwezig kunt zijn, betaal je het volledige bedrag voor deze vorming.
- Je bent pas ingeschreven wanneer je een voorschot van €15 of de volledige cursusprijs hebt overgemaakt. Bij betaling van een voorschot dient de rest van de deelnameprijs voor de aanvang van de cursus overgeschreven te zijn.
- Voor studiedagen en een vormingsprogramma met overnachting betaalt u meteen de volledige deelnameprijs via overschrijving.
- Soms wordt een vorming snel volgeboekt of afgelast bij gebrek aan inschrijvingen. Daarom is het noodzakelijk ten laatste 1 week voor de start van het vormingsprogramma ingeschreven te zijn. Uiteraard wordt uw bijdrage bij annulatie door Motief onmiddellijk terugbetaald.

OVERSCHRIJVEN DOE JE ALS VOLGT

- Inschrijven kan telefonisch, per e-mail of online via onze website: www.motief.org
- Via online inschrijven kan u ook meteen online betalen.
- Na inschrijving via e-mail kan u de deelnameprijs overschrijven op rek.nr. BE09 0012 6989 0957 van vzw Motief, Belgradestraat 80, 2800 Mechelen. Vergeet niet bij de mededelingen steeds de juiste cursuscode in te vullen (zie overzichtstabel)

ANNULATIEVOORWAARDEN

- Wie zijn/haar inschrijving voor een cursus annuleert, wordt automatisch €15 administratiekosten aangerekend (het voorschot), tot uiterlijk twee werkdagen voor aanvang van de vorming. Wie niet geannuleerd heeft, ten laatste twee werkdagen voor aanvang van de vorming, wordt de volledige cursusprijs aangerekend.
- Bij een meerdaagse (een vormingsprogramma met overnachting) kan je annuleren tot ten laatste 10 dagen voor aanvang van het vormingsprogramma. Enkel dan wordt je deelnemersbijdrage terugbetaald.

Vzw Motief
Belgradestraat 80
2800 Mechelen
Tel: 0032 (0)15 / 200 301
www.motief.org

*Met steun van
de Vlaamse Gemeenschap*

